

Bediüzzaman'ın ve Risale-i Nur'un çeşitli yönleri üzerinde pek çok çalışmalar yapıldı. Söz gelimi Risalelerin tefsir, kelam, felsefe vd. ilimler yönünden bulunduğu yeri göstermek için makaleler, kitaplar ve tezler hazırlandı. Ne var ki Bediüzzaman Hazretleri'nin ve risalelerin mantık yönü üzerinde hemen hemen hiç durulmadı. Bediüzzaman'ın mantıkla ilgili eserleri olan Ta'likat ve Kızıl İcaz tercüme edilmedi. Bunun sebebi belki henüz zamanının gelmemiş olmasıydı. Belki de daha başka sebeplerle bu önemli ihtiyaç yerine getirilmedi.

Mantık, Üstad'ın müstakil olarak eser yazdığı önemli bir ilimdir. Yukarıda geçen iki eser, Eski Said döneminde kaleme alınmış ve ilim çevrelerinde ilgiyle takip edilmiştir. Bunun yanında Risale-i Nur'un diğer eserlerinde de yoğun bir mantık örgüsü göze çarpmaktadır. Bediüzzaman, iman esaslarını ispatlarken, mantık terimlerini ve mantıkla ilgili delilleri çok fazla kullanır. Bediüzzaman'ı klasik mantığın skolastik zihniyeti içerisinde kaybolmuş bir medrese âlimi görmemek şartıyla, risalelerin temelinde yer alan ilimlerden birisinin de mantık olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir ifadeyle, risaleler tefsir, hadis, kelam, belağat, mantık gibi dini ilimler ve fen ilimlerinin mezc edilmesiyle, Kur'ân'dan hareketle ve bir ilham eseri olarak kaleme alınan kitaplardır. Üstad başta iman hakikatleri ve kelam ilminin meseleleri olmak üzere İslamî konuları işlerken sağlam bir mantık örgüsü kullanmıştır. Üstad'ın tahsil hayatında çok kısa bir süre içerisinde ezberlemiş olduğu pek çok temel İslamî eser içerisinde mantık kitapları da bulunmaktadır. Nakledildiği üzere Üstad, bu kitapları her üç ayda bir kere ezberden tekrar ediyordu.

Risale-i Nur'da Talikata Dair..

Ta'likat

“**Ta'likat** namındaki te'lifatı, Mantık'ta bir şaheserdir." (S: 762)

Kızıl İcaz ve Talikat eserleri hakkında bilgi...

Ahmet Türkan tarafından yazıldı
Çarşamba, 15 Mayıs 2024 06:16 -

“Bilâhare Hazret-i Üstad (R.A.) -İşarat-ül İ'caz, Kızıl İcaz, Hutbe-i Şamiye, Reçetet-ül Ulema ve Reçetet-ül Avam ve elyazı **Ta'likat** kitapları hariç- bütün Arabî risalelerini Mesnevî-i Nuriye şeklinde tasnif ettikleri zaman, çok kavî bir ihtimal ile bu eser Üstadımızın eline o sıra geçmemiş olsa gerektir." (Basdıllı Ms: 339)

“Ve ilm-i mantıkta, İbn-i Sina'nın te'lifatından geçecek "**Ta'likat**" namında hârika bir risalesi var." (B: 149)

"**Ta'likat**" namında hârika bir risalesi var. İşkal-i mantıkıyeyi kıyas-ı istikraî cihetiyle on bine kadar iblağ edip, hiçbir âlimin yetişemediği bir derece-i ihata göstermiş. (T: 212)

Ta'likat'tan

“Hem Eski Said'in ilm-i mantık noktasında bir şaheser hükmünde bulunan gayr-ı matbu' **Ta'likat** 'tan

süzülen i'cazlı bir icaz-ı hârikada, müdakkik ülemaları hayret ve tahsinle dikkate sevkeden, matbu' "Kızıl İcaz" namındaki risale-i mantıkıye Risale-i Nur'la bağlanmasına ve şakirdlerinin âlimler kısmının nazarına göstermek lâyük gördüm." (K: 140)

Ta'likat: Mantıkta bînazir bir eserdir, nazariyat-i mantikiyeyi tatbikata takrib eder. (A.Bediyye: 691)

Son Şahitlerde ise;

Molla Habib ve Tâlikat

Evet, Molla Habib Milis Albayı Bediüzzaman'ın ilk nur kâtibiydi.

İşârâtü'l-İ'caz tefsirinde ve Emirdağ mektuplarında sadece ismini okuyabildiğimiz böyle bir kahraman şehid, şefkat kahramanı bir annenin sevgili bir kuzusuydu muhakkak.

1970'li senelerde Nur araştırmasının sevdasıyla dolaşırken Balıkesir'in Biga ilçesinin Güvemalan köyüne uğrayarak Molla Süleyman ismindeki bir nur talebesiyle görüşmüştüm. Genç ve dinç gönüllü nur kâtibi Habib'in nereli olduğunu sorduğunda eliyle çok uzakları göstererek "tâ aksa-yı şark!" diyerek Nurların ilk kâtibi Molla Habib'in de Doğubayezitli olduğunu ifade etmişti.

Seneler çok çabuk geçiyordu. 1991 yazında Bayram Yüksel Ağabeyin aydınlık gayret ve himmetleri bir hayırlı ışığın daha meydanları aydınlatmasını sağlıyordu.

Bir asra yaklaşan zamandan beri sadece Tâlikat şeklinde ismini okuyup, duyduğumuz bu müstesna Nur Külliyesi parçalarından bir parça nihayet gün ışığına çıktı. Daha önceleri "Talikat yok Irak'ın bir şehrinde, yok Suriye'de, yok İran'ın bir köyünde bir nüshası var" derken, bir eksik nüshası Ankara'da Said Özdemir'in arşivinden çıkarken, bundan bir yıl sonra da Bayram Yüksel ve Mustafa Sungur Ağabeylerin himmetleriyle meydana çıktı. Bunlardan da Risale-i Nur Mütercimi İhsan Kasım Ağabeye intikal eden Tâlikat oradan da İsmail Yazıcı'nın sanatkâr ellerine geliyordu.

Şehit Habib'in kâtiliğini yaptığı Tâlikat ismindeki mantık kitabını lügatler şöyle anlatmaktadır: "Bir eseri açıklamak üzere kenarına yazılan veya ayrıca eser olarak hazırlanan notlar. Bediüzzaman Hazretlerinin ilm-i mantık üzerine telif ettiği eserin ismi."

Kızıl İcaz ve Talikat eserleri hakkında bilgi...

Ahmet Türkan tarafından yazıldı
Çarşamba, 15 Mayıs 2024 06:16 -

Nur Üstad Bediüzzaman'ın lahika mektuplarından mantık ilminin bir şaheseri olan Tâlikat'ın bahsi geçmektedir. Barla Lahikası'nda: "Risale-i Nurun tesvidinde çok hizmeti sebkate eden, temiz kalbli, ihlâslı güzel bir hâfız, müdakkik bir hoca olan Hâfız Halid'in" bir fıkrasında Tâlikat'tan bahis geçmektedir: "İlm-i mantıkta, İbn-i Sina'nın telifatından geçecek Tâlikat namında harika bir risalesi var. İşkâl-i mantığıyeyi kıyâs-ı istikraî cihetiyle on bine kadar iblâğ edip, hiç bir âlimin yetişemediği bir derece-i ihata göstermiş..."

Kastamonu Lahikası'nda ise Tâlikat'ın bahsi şu şekilde geçmektedir:

"Eski Said'in ilm-i mantık noktasında bir şaheser hükmünde bulunan gayr-ı matbu Talikat'tan süzülen i'cazlı bir îcaz-ı harikada mudakkik ulemaları hayret ve tahsinle dikkate sevkeden matbu Kızıl İcaz nâmındaki risale-i mantıkiye, Risale-i Nurla bağlanmasına ve şakirdlerinin, âlimler kısmının nazarına göstermek lâyük gördüm; fakat çok derindir. Bu günlerde Feyzi'ye bir parça ders verdim. Belki bir zaman Feyzi kendisi, başkasının da anlaması için dersini Türkçe kaleme alacak..."

Muhtelif yıllarda Mehmed Feyzi Ağabeye Tâlikâtın Türkçe dersini kaleme alıp almadığını sorduğumda, "Hayır yazamadım, kaleme alamadım" diye cevap vermişti.

Şimdi Bediüzzaman'ın mantık kitaplarından birisi olan **Kızıl İcaz**'ın tanıtımına geçelim. Bediüzzaman, Kastamonu Lahikası'nda risalelerin mantıkla irtibatının kurulması gerektiğini bir hedef olarak gösterdiği yerde Kızıl İcaz'dan bahsetmektedir. Burada Üstad, Kızıl İcaz'ın mantıkta bir şaheser olduğunu, Ta'likat isimli eserinden süzülmüş i'cazlı bir icaz olarak seçkin alimleri hayret ve dikkate sevk ettiğini söyleyerek ve bu eserin Risale-i Nur'la irtibatının kurulmasının gerektiğini belirtmektedir:

"Hem Eski Said'in ilm-i mantık noktasında bir şaheser hükmünde bulunan gayr-ı matbu Ta'likat'tan süzülen i'câzlı bir îcâz-ı harikada müdakkik ulemaları hayret ve tahsinle dikkate sevk eden matbu Kızıl İcaz namındaki risale-i mantıkiye Risale-i Nur'la bağlanmasına ve şakirtlerinin, âlimler kısmının nazarına göstermek lâyük gördüm; fakat çok derindir. Bugünlerde, Feyzi'ye bir parça ders verdim. Belki bir zaman Feyzi kendisi, başkasının da anlaması için dersini Türkçe kaleme alacak."(1)

Kızıl İcaz, Abdurrahman Ahdarî'nin Süllemü'l-Münevrak isimli eserine bir haşiye olarak kaleme alınmıştır. Bu eser, mantık meselelerini ezberlemek için ve manzum olarak yazılmış olup, yüz kadar beyitten oluşmaktadır. Medreselerde okutulan mantık kitaplarından birisidir. **Süllem**, merdiven anlamına gelmektedir.

Ahdarî,

mantık ilminin semasına bu eserle çıkılacağı için

Süllemü'l-Münevrak

ismini verdiğini söylemektedir:

*"Ona Süllemü'l-Münevrak ismini verdim.
Mantık ilminin semasına onunla çıkılır."(2)*

Ahdarî, (Ebu Zeyd Abdurrahman b. Seyyidi Muhammed es-Sağir el-Ahdarî el-Bentiyusi), Cezayirli mantık, matematik ve astronomi alimidir. 918 (1512-13)'de doğduğu tahmin edilmektedir. Cezayir'in Biskire şehrinde vefat etmiştir. Kabri, şehrin güneybatısında bulunan Bentiyus'taki zaviyede olup, halen ziyaret edilmektedir. Ahdarî, çok farklı konularda yazmış olduğu manzum eserleri ile tanınmıştır. Süllem de bu eserlerden birisidir. Süllem, Ebherî'nin İsağuci isimli meşhur mantık kitabının manzum şeklidir. Süllem'in pek çok şerhi bulunmaktadır.(3)

Kızıl İcaz, bir Süllem haşiyesi olmakla birlikte, diğer haşiyelerden farklı müstakil bir eser gibidir.

Bediüzzaman, Süllem'i açıklamaktan ziyade kendisinin mantıkla ilgili görüşlerini ortaya koyarak, öğrencilerinin dikkatlerini artırmayı amaçlamıştır.

Çünkü alet ilmi olarak diğer ilimlerin öğrenilmesinde bir araç olan mantık, zihin bıçağını keskinleştiren bir bilek taşı gibidir. Bu taş ile zihin bıçaklarını keskinleştirmeyenler, kör bıçakla bir şeyler kesmeye çalışarak, beyhude yorulanlar gibidir. Gazali de mantık bilmeyenin sağlam bir ilmi yapıya sahip olamayacağını şu şekilde belirtmektedir:

"Mantık bilmeyenin ilmine güvenilmez."

(4)

"Sathî nazar, muhali mümkün görür." sözleriyle, yüzeysel ve aceleci incelemelerin insanı yanlış sonuçlara götüreceğini ifade eden Bediüzzaman, çare olarak da mantık öğrenmeyi tavsiye etmektedir. Kızıl İcaz'ın başındaki şu açıklamadan bunu anlamak mümkündür:

"Zihinlerin mülahazada dikkati ve nazarda im'anı alışkanlık haline getirmeleri için ala külli hal bu eseri yazdım. Madem yazıldı, en azından 'bil ki!' ile başlayan konuların mülahaza edilmesi için yayınlansın."(5)

"Kale-dedi, kile-denildi" şeklinde şerh ve haşiyeler türü eserler yazmaktan hoşlanmayan Bediüzzaman, Kızıl İcaz haşiyesini talebelerinin dikkatini artırmak için kaleme aldığını ifade etmektedir. Gerçekten de Üstad'ın şerh ve haşiyeler olarak yazılmış eserleri birkaç tanedir. Kızıl

İcaz ve Gelenbevi'nin Burhan'ı üzerine yazılan bir haşiye olan Ta' likat bunlardandır. Geriye kalan bütün eserleri, okuduğu kitaplardan öğrendiklerini özümseyerek ortaya konulmuş müstakil çalışmalardır.

Üstad, Kızıl İcaz'ı yazmasının gayesinin zihinleri dikkate teşvik etmek olduğunu, eserin sonunda da belirtmektedir. Buradaki açıklamalar, öğrenme meraklılarının kesinlikle kaçırmamaları gereken türdendir. İlmi bir gıdaya benzeten Üstad, aceleci zihnin, bilgileri hazmetmediğini, dolayısıyla bu bilgilerin çoğalmasının, genişletilmesinin ve faydalı olmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir.

“Bil ki! Şüphesiz ilim bir gıdadır. Elbette ki hazmedilmesi gerekir. Rahvan ve aceleci zihin, hakikatlerin kaymağından yer. Yani hakikate varır, fakat onu almaz veya onu kazanır ve alır. Lakin hakikat onun zihninin elinde parçalanır. Çoğalmaz, genişlemez. Bilakis zihinden kaçak olarak çıkar. Sonra zihin, hakikatin parçalarını toparlar, onlardan hafızasında çoğalanların özelliklerini soyar. Hazmetmez ve büyütmez. Bilakis hakikatler kustumuk olur veya zihinde bozulur. Zihnin yüzeyselliği, elem veren bir hastalıktan daha şiddetlidir. Ey okuyucu! Zihinlerin dikkate teşvik edilmek için, bu risaleyi veciz yazarak, sizleri aciz bıraktım.” (6)

Başka bir yerde **“Alim-i mürşid, koyun olmalı, kuş olmamalı. Koyun yavrusuna süt, kuş yavrusuna kay (kustumuk) verir”** derken, ilmin hazmedilerek insanlara aktarılmasını koyunun otları süt haline getirmesine benzetmekte, hazmedilmemesini ise kuşun yavrusuna kustumuk vermesine benzetmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi, zihnin yüzeyselliği, en şiddetli hastalıktan daha ağır bir hastalıktır. Zihinleri bu hastalıktan kurtarmak için, Kızıl İcaz, kısa ve öz bir şekilde yazılmıştır.

Kızıl İcaz'ın bilinen bir tane şerhi vardır. O da Üstad'ın kardeşi Abdulmecid Nursi (Ünlükul) tarafından kaleme alınmıştır. Bu şerh, Üstad'ın vefatından sonra 1965 tarihinde Konya'da yazılmış ve 1995 yılında yayımlanmıştır.(7) Üstad'ı en iyi tanıyanlardan ve bir alim kimliğine sahip olan bir kimsenin yazdığı bu şerh, Kızıl İcaz'ı anlamamızı oldukça kolaylaştırmaktadır. Aksi halde Kızıl İcaz, sınırlı sayıda kimsenin faydalandığı bir eser olarak kalırdı.

Kızıl İcaz klasik mantık çerçevesinde kalan bir eser değildir. Klasik mantık kitaplarında “İnsan konuşan hayvandır” gibi önermelerle tümdengelim (dedüksiyon/talil)(8) metodu kullanılarak sınırlı sayıda örnek verilirken, Üstad, insan vücudundaki hücreleri örnek olarak vermektedir. Hücrelerden hareket ederek insanın ruh ve maddeden oluşan bütünü hakkında sonuçlara

ulaşmaktadır. Bu ise klasik mantıkta kullanılmayan tümevarım metodudur. Klasik mantık, tündengelim metodunu tek akıl yürütme yolu olarak kullanmış, tümevarım ve temsili (örnekleme)(9) göz ardı etmiştir. Klasik mantığa yapılan temel eleştirilerden birisi de budur. Rönesanstan itibaren bir kısım batılı filozoflar, tümevarım (istikra, endüksiyon)(10) metodunu öne çıkarmış ve batıda yaşanan ilmi gelişmeler de bu metod değişikliğinden sonra olmuştur. İşte Bediüzzaman, klasik mantığın aksine, tümevarım ve temsil metoduyla bir kısım sonuçlara ulaşmakta böylece skolastik düşüncenin hatalarına düşmeyen bir yol ortaya koymaktadır. Aşağıdaki örnekte insanı, içerisinde Yasin Suresi'nin yazılı olduğu Yasin kelimesine benzeterek temsil metodunu kullanmaktadır:

“Bir şahıs ruhuyla birdir, cismiyle bir cemaattir. Canlı kısımlardan oluşan bir cemaattir. Öyle ki onun hücrelerinden her bir hücre, beş duyu kuvvetine sahiptir. Bu şahıs, içerisinde Yasin Suresi yazılmış olan Yasin kelimesi gibidir. Onun canlılık derecesi ve kuvvetleri cirminin küçüklüğüyle ters orantılı olarak artar. İstersen insanın duyularıyla bir hücrenin duyularını mikroskopla tartalım. Bin defa büyütüldükten sonra ancak görülebilen bu küçük canlı, parmağının başını görür, arkadaşı olan diğer hücrenin sesini duyar, diğer duyularını ve kuvvetlerini takip eder. Halbuki bir insan bu küçük canlının parmağını göremez ve sesini duyamaz. Maddi yapısının küçüklüğü nispetinde, canlılığı fazlalaşır, sınırlanır ve incelir.”(11)

Mantık öğrenmenin caiz olup olmadığı konusunda da Bediüzzaman'ın farklı bir görüşü vardır. Felsefenin bir kolu olması sebebiyle mantık, İslam âlimleri arasında tartışma konusu olmuş ve âlimlerin farklı görüşler ileri sürmelerine yol açmıştır. İbni Salah, Nevevi, İbni Teymiye gibi âlimler çeşitli gerekçelerle mantık öğrenmenin haram olduğuna fetva vermişlerdir.(12) Buna karşılık âlimlerin çoğunluğu ise mantık öğrenmenin caiz olduğuna hükmetmişlerdir.(13) Bediüzzaman ise mantık öğrenmenin hükmünün kişilere göre farklı olduğuna hükmetmektedir:

“Mantık öğrenmenin hükmü kişilere göre farklılık arzeder: Mantık ilmini öğrenmek menduptur, çünkü mantık ilimleri tamamlayıcıdır. Yine mantık ilmini öğrenmek mekruhtur, çünkü akılları karıştırır. Yine mantık ilmini öğrenmek mübahtır, çünkü bir ilmi bilmek bilmemekten hayırlıdır. Yine mantık ilmini bilmek farz-ı kifayedir, çünkü mantık akaidi techiz eder. Yine mantık ilmini öğrenmek, gerekli ilmi altyapıya sahip olmayanlar için haramdır.”(14)

Bediüzzaman, bir kısım mantık terimlerini de kendisine has bir üslupla ve diğer mantıkçılardan farklı şekilde tanımlamaktadır. Mesela, mantıkta iddiaları ispatlamaya yarayan delil olan hüccet, Bediüzzaman tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Bil ki! Hüccet, olayların zürriyetlerini bilmek ve ilişkilerini ortaya çıkarmaktır ve kainattaki ilişkiler silsilesinin merkezidir ve hakikat-ı uzmanın aslından semerelerine giden hayat mecralarının timsalidir.”(15)

Bediüzzaman'ın mantık konularından birisi olan söz (lafız) ile ilgili açıklamaları da oldukça ilginçtir. Burada da Üstad, tümdengelim yerine tümevarım yolunu kullanmakta, hidrojen, karbondan, ısıdan, nefesten ve sestən söze ulaşmaktadır.

“Nefesin alem-i gayba girmesiyle, kimyevi aşk sebebiyle müvellidü'l-humuzanın karbonla imtizacı sırrıyla tahlil edici hücreler devreye girer ve kirli kan temizlenir. İki unsur imtizaç ettiği zaman, o ikisinden olan iki cüz'ün tamamı da ittihad eder. O ikisi ittihad ettiği zaman tek bir hareketle hareket ederler. Bu durumda diğer hareket baki olarak boşlukta kalır. Hareketin ısıya ve ısının harekete dönüşmesi sırrıyla şu boşluktaki baki hareket, tabii ısıya inkılap eder. Yani hayvanın (canlının) hayat ateşine inkılap eder. O şeyin arasında nefes zahmetli bir şekilde alem-i gaybtan alem-i şehadete çıkar. Çünkü mahreçlerde nefes, ses ile keyfiyetlenerek birleşir ve ses makta'larda harflere tahavvül ederek farklılaşır. O şeyin arasında, onun hareketi için ses kesilir. Çünkü latif cisimler olarak nakışları acaip oldu, şekilleri garip oldu, garazların ve maksatların taşıyıcısı oldu, duyguları terennüm ederek uçurdu, akıllar arasındaki elçiler olarak Sani-i Hakim'in takdir ettiği yere kadar gönderdi.”

“Söz, fikrin kaymağıdır, tasavvurun suretidir, teemmülün bekasıdır ve zihnin işaretidir. Hafifliği, birbiri ardınca gitmesi, meunetinin azlığı, zahmetsizliği ve kararsızlığı sebebiyle bu büyük nimet için söz tercih edildi. Bu nimetin kıymetini bilmemek, inkâr ve israf etmek ne büyük cehalet!”(16)

Kızıl İcaz'ın içerisinde özellikle **“İ'lem-Bil ki”** ile başlayan bölümlerin her birisi, üzerinde önemle durulması gereken konulardır. Gerek

Kızıl İcaz'ı

ve

Ta'likatı

inceleyenler gerekse Risale-i Nurları mantık gözlüğüyle okuyanlar, Üstad'ın mantıktaki müstesna yerini anlarlar. Ayrıca Üstad, Kızıl İcaz'da sembolik ve uygulamalı mantığı bir araya getirmiştir. Halbuki Kızıl İcaz'ın yazıldığı dönemde henüz sembolik ve uygulamalı mantık ortaya çıkmış değildi.

Sonuç olarak Kızıl İcaz, klasik ve modern mantığı bir arada sunan bir eserdir. Kızıl İcaz,

Ta'likat

ve

diğer risaleler mantık yönüyle de incelenmesi gereken hazineler olarak karşımızda durmaktadır.

DİPNOTLAR:

1. Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur Külliyyatı, Nesil Yayınevi, İstanbul 1996, c. 2, s. 1628.
2. Mahmud Nedim, Senedü'l-Muhkem fi Tercümetü's-Süllem, İstanbul 1317, s. 10.
3. Naci Bolay, DİA, "Ahdarî" md., c. 1, s. 508.
4. Necip Taylan, Mantık Tarihçesi Problemleri, İstanbul 1996, s. 67.
5. Bedüzzaman Said Nursi, Kızıl İcaz, İstanbul 1995, Sözler Yayınevi, s. 164.
6. Bediüzzaman, Kızıl İcaz, s. 236.
7. Abdulmecid Nursi, "Şerhu Kızıl İcaz", Saykalü'l-İslam, tahkik: İhsan Kasım Salihi, Sözler Yayınevi, İstanbul 1995, s. 163-238.
8. **Tümdengelim (dedüksiyon, talil):** Zihninin bir veya birden fazla hükümden hareket ederek mecburi bir sonuca ulaşmasıdır. Tümdengelimde öncüller doğru ise sonuç da mutlaka doğru olur. Tümdengelimnin en gelişmiş şekli kıyastır. Kıyas, öncül adı verilen birden fazla önerme ile sonuç adı verilen önerme arasında mantıkça geçerli bir ilişki kurmaktır. Mesela, "Bütün insanlar ölümlüdür" (1. öncül), "Ahmet de insandır" (2. öncül), O halde Ahmet de ölümlüdür. (sonuç)
9. **Temsil (örnekleme, analoji):** Zihninin olaylar ve eşyalar arasındaki benzerliklerden hareket ederek bir sonuca varmasıdır. Temsilde iki şey arasındaki benzerlikten yola çıkılarak, birincisi hakkında verilen hüküm, ikinci şey hakkında da verilmektedir. Temsilde, varılan sonucun doğruluğu kesin değildir. Ancak iki şey arasındaki benzerlikler ne kadar fazla ise sonucun doğruluğu da o kadar fazla olmaktadır. Mesela, "Güneş bir tane olduğu halde nuraniyeti vasıtasıyla her parlak şeyin yanında yer alır. Benzer şekilde melekler de nuraniyetleri vasıtasıyla aynı anda birden fazla yer bulunabilirler." Burada melekler, nuranilik yönüyle güneşe benzetilmiş ve her ikisinin de birden fazla yerde bulunabilecekleri sonucuna varılmıştır.
10. **Tümevarım (endüksiyon, istikra):** Zihninin özelden genele, olaylardan kanunlara ulaşmasını sağlayan akıl yürütme yoludur. Tümevarımda ulaşılan sonuç kesin değildir. Mesela, gördüğümüz bütün kedilerin kuyruklu olduğuna bakarak, her kedi kuyrukludur, sonucuna ulaşırız. Halbuki, Man adasındaki kediler kuyruksuzdur. Yine havadaki her cismin yere düşmesinden hareketle yer çekiminin varlığı sonucuna ulaşırız. Halbuki geçmişte bir zamanda ya da gelecekte bir dönemde yer çekimin olmaması mümkündür. Bu sebeple tümevarımda varılan sonuçlar kesin değildir. Yine Arşimed suyun üzerinde yüzen cisimlerden yola çıkarak yer çekimi kanunu bulmuştur. Bu kanun sınırlı sayıda örnekten hareketle ortaya atılmış olduğundan, geçmişte veya gelecekte suyun kaldırma kuvvetinin olmaması muhtemeldir. Dolayısıyla bu tümevarımdan çıkan sonuç kıyasın aksine kesin değildir.
11. Bediüzzaman, Kızıl İcaz, s. 170.
12. Nevevi gibi alimler aşağıdaki sebeplerle Aristo mantığı ile uğraşmayı haram saymışlardır: İlk önce mantıkla meşgul olmak tevhid ilmiyle öncelikli olarak uğraşmayı engeller. İkinci olarak geceleyin odun toplayan gibi mantıkla meşgul olan kimse de fasit şeylere kayar. Üçüncü olarak mantık sahih ve batıl şeylerin karışımından ibaret bir batıldır ve batılla meşgul olmak haramdır. Dördüncü olarak mantık, fikri ve zihni doğruyu bulmaktan alıkoyar. Abdulmecid Nursi, s. 179.

13. Mantıkla meşgul olmanın caiz olduğu görüşünde olanlara göre, ilim öğrenmeyi istemek tabiidir, kasıtlı ilim talep edilmez, kendiliğinden talep edilir. Fıtrat ilme musahhardır, yani ilimden kaçamaz. Tıpkı camid maddelerin fıtratı gibi. Mesela ateş zaruri olarak yakıcıdır. İnsan da fıtratı itibariyle zaruri olarak öğrenmeye meyillidir. Ayrıca mantık vacibin yani tevhid ilminin mukaddimesidir ve küfrün reddidir. Yine mantık şerrin delilidir. Yani şerri bilmeye yarar. Çünkü mantıkla meşgul olmayan kimse doğruyu ve yanlış ayırt edemez. Batılı tanımak ve ondan korunmak için bu ilimle meşgul olmak gerekir. Çünkü bilmeyen korunamaz. Tıpkı şu şiirde denildiği gibi: Şerri öğrendim lakin şer için değil şerden korunmak için, Hayrı şerden ayırt edemeyen kimse şerre kapıldığı için. Abdulmecid Nursi, s. 179.

14. Bediüzzaman, Kızıl İcaz, s. 180.

15. Bediüzzaman, Kızıl İcaz, s. 186.

16. Bediüzzaman, Kızıl İcaz, s. 188.

Selam ve dua ile...
Sorularla Risale Editör